

SZABÓ ERVIN SZÜLETÉSÉNEK

NEMES DEZSŐ:

A tudós és a nevelő

A magyarországi szocialista mozgalom s egyben a magyar szellemi élet kiemelkedő alakjának, Szabó Ervinnek emlékére tartjuk e tudományos ülésszakot, születésének 100. évfordulóján. Fiatalon tűnt fel alakja századunk elején a magyarországi szocialista mozgalomban, s több mint másfél évtizeden át *egyik legtekintélyesebb, nagy tisztelettel övezett képviselője volt a társadalmi haladásnak s a kulturális fejlődés ügyének.* Tisztelték igen széles körű tudásáért, elméleti munkásságáért, rendkívüli vitakészségéért, ritka puritánságáért és segítőkészségéért, ami azok felé irányult, akiknek tevékenységét hasznosnak, támogatásra méltónak tartotta.

A szocialista eszmék terjesztője

Tisztelték eszméit és tanítványait, az utóbbiak akkor is, amikor már nem mindenben értettek egyet vele, alapvető elvi kérdésekben más nézetet vallottak, mint ő, de a gyakorlati tevékenységben továbbra is kikérték tanácsait. Tisztelték ellenfelei is, közöttük a szociáldemokrata pártnak általa keményen bírált vezetői, akik örültek, ha valamilyen lépésük az ő egyetértésével találkozott.

Szabó Ervin a szocializmus eszméinek egyik legjelentősebb terjesztője volt Magyarországon. Tevékenységében nagy szerepet játszott az a törekvés, hogy *emelkedjék a munkásmozgalom elméleti színvonala,* szélesedjék vezetőinek és kádereinek nemzetközi látókörre, fejlődjék készségük és képességük elméleti kérdésekkel való foglalkozásra. Nagy figyelmet fordított a *nemzetközi szocialista mozgalom* különböző irányzataira, hogy ezekből merítsen tanulságokat a magyarországi mozgalom számára. S akik munkásságának beható tanulmányozásával foglalkoznak, azok számára — úgy vélem — az egyik alapvető feladat annak vizsgálata, hogy a nemzetközi szocialista mozgalom különféle irányzataiból általa levont tanulságok terjesztése milyen hatással volt a hazai szocialista mozgalomra. Vizsgálódás tárgya lehet, gondolom, az is, hogy Szabó Ervin mennyiben járult hozzá a hazai viszonyok és tapasztalatok elemzésével a nemzetközi szocialista mozgalom eszmei-politikai fegyvertárának gyarapításához, bár e tekintetben nagy várakozás, úgy vélem, nem indokolt.

Szindikalista nézetek

Ismeretes, hogy Szabó Ervin *szindikalista* nézetek képviselőjeként vett részt a szocialista mozgalomban. A munkásosztály politikai harcának és politikai pártjának jelentőségét alábecsülte. Marx és Bakunyin vitájában az utóbbi álláspontját tette magáévá. Mindezek ellenére nagy tisztelője volt Marx és Engels munkásságának, abból sokat átvett, s a *kétkötetes Marx-Engels Válogatott Művek* sajtó alá rendezésével a századforduló utáni évtized folyamán ő tette a legtöbbet a marx tanok terjesztésében Magyarországon. A két kötetbe felvett munkákhoz szindikalista és anarcho-szindikalista szellemű előszavakat írt, s ez nem volt hatás nélkül a kialakuló és útkereső baloldali ellenzékre, de teljes bizonyossággal állíthatjuk, hogy *akik e két kötetet forgatták, azok mindenekelőtt és elsősorban Marx és Engels tanításait tanulmányozták.* E kétkötetes válogatás az ellenforradalmi rendszer időszakában is a legjelentősebb kiadvány maradt, amely lehetővé tette Marx és Engels ta-

nitásainak megismerését és tanulmányozását.

Szabó Ervin politikai fellépésének hatása mindenekelőtt abban *a bírálatban* volt jelentős, amelyet a szociáldemokrata pártok s köztük az MSZDP vezetőinek megalkuvó politikája felett gyakorolt. A nyugat-európai, főleg francia és olasz szindikalisták hasonló kritikája magával ragadta a fiatal gondolkodót, s jelentős vagy ép-

pen döntő szerepet játszott abban, hogy szindikalista lett, s Bakunyin antimarkista nézeteit is jórészt magáévá tette.

A szindikalizmus terjedése egyes nyugat-európai országokban — mint ismeretes — bizonyos mértékben a szociáldemokrata pártokban megerősödött *opportunistikus* egyik reakciója volt, s nem lebecsülendő, amit e pártok politikájának bírálatában nyújtott. Viszont tévútra jutott a politikai harc szükségességének és a munkáspártok szerepének alábecsülésével vagy éppen kétségbevonásával, leszűkítette a baloldali ellenzék tevékenységi körét, gátolta marxista forradalmi politikai platform és irányvonal kidolgozását. Ebben rejlett a századforduló után az MSZDP-ben is kibontakozott baloldali ellenzék gyengeségének egyik forrása.

Az MSZDP baloldali szárnyának elméleti és politikai gyöngesége azonban nem csupán és nem is elsősorban a szindikalista hatás számlájára írható; többféle hatás nehezítette és korlátozta eszmei és politikai fejlődését, amelyekre itt nem térhetek ki. Alapvető oka a hazai viszonyok kellő elemzésének hiánya, más országok szocialista pártjainak és irányzatainak gyakorlatából levont tanulságok hasznosítására irányuló törekvések nem kellő összekapcsolása a hazai viszonyok megfelelő elemzéséből levonandó marxista következtetésekkel.

A szindikalista hatás a magyar munkásmozgalomban szűk maradt, az MSZDP balszárnyában is visszavonult, szinte azt is mondhatjuk: kiszorult. Az MSZDP és a szakszervezetek baloldali ellenzékére támaszkodva széles körű szindikalista mozgalom kifejlődésének reménye nem vált valóra. Szabó Ervin elég hamar levonta ennek tanulságait, de ez nem szindikalista nézeteinek feladását jelentette, hanem azt, hogy kivált a Szociáldemokrata Pártból. Elméleti munkásságát viszont folytatta, s a párton belüli baloldaliak bizonyos körével kapcsolatban maradt, gyakorlati tanácsaival készségesen segítette őket.

Elméleti munkássága mellett kiemelkedő tevékenységet folytatott a *közművelődés terén* is. Munkássága a könyvtárügy fejlesztésében, amit a fővárosi könyvtár (a mai Szabó Ervin Könyvtár) vezető munkatársaként, majd igazgatójaként közel másfél évtizeden át végzett, *hazánk művelődéstörténetének jelentős tényezője.* E tevékenységéhez is kapcsolódik az

a segítsége, amit a *Társadalomtudományi Társulatnak* nyújtott a társadalomtudomány ismeretek művelésében és terjesztésében, természetesen a saját szemlélete szerint.

Munkásságának hatását vizsgálva, kellő figyelmet kell fordítanunk arra a tevékenységére is, amit a *radikális polgári értelmiség körében* fejtett ki, segítve eszmei és politikai fejlődését. Nagyban hozzájárult ahhoz, hogy e körök tevékeny tagjainak egy része a szocializmus eszméinek híve lett, kapcsolatot keresett és talált a munkásmozgalommal, a Szociáldemokrata Párttal. Az anarcho-szindikalizmushoz ők általában kevésbé kötődtek, azt a szocializmus egyik, de nem fő áramlatának tekintették, s ezen túljutva, közülük többen a *forradalmi marxizmus* követői és harcossai lettek. Soraikból került ki a *Galilei-kör* több kiemelkedő tagja, kiknek munkásságát Szabó Ervin ugyancsak támogatta.

A háború ellen

Külön kiemelendő Szabó Ervin nézeteinek és munkásságának alapvető jellemvonásai közül az *antimilitarizmus,* ami végigvonul egész tevékenységén. Az első világháború éveiben ez különleges jelentőséget nyert, ösztönző hatással volt a Forradalmi Szocialisták illegális szervezetének létrehozására és szervezett antimilitarista propagandájuk megindítására. Feltételezhető, hogy Szabó Ervin abban is támogatta *Sugár Tivadarékat,* majd *Korvin Ottókat,* hogy a Szociáldemokrata Pártban és a szakszervezetekben egyre élénkebb tevékenységet folytató baloldali erők egyes vezetői körével kapcsolatba lépve szorgalmazzák az *erőteljesebb fellépést a pártvezetőség politikájának megváltoztatásáért, ösztönzők és segítők a munkástömegek forradalmi fellépését a háború és a monarchia ellen.* Ismeretes, hogy a forradalmi szocialisták szervezetének vezetői és tagjai hatékonyan bekapcsolódtak az 1918. januári általános sztrájkba; a rendőri üldözés fő csapása öellenük irányult.

A világháború eseményei világgossá tették Szabó Ervin számára, hogy sok minden felülvizsgálatra szorul, beleértve az ő szindikalista nézeteit is. Kapcsolatainak megélénkülése az illegális szervezet létrehozó forradalmi szocialistákkal, az antimilitarista agitáció és a háborús kormány elleni tömegharc propagálásának segítése felelevenítette kapcsolatait a munkásmozgalommal, a munkásmozgalom kibontakozó forradalmi szárnyával, s ennek azzal az osztagával, amely élenjárta a háború elleni harcban. E kapcsolatainak létrejötte és aktív válna önmagában véve nem jelentette a szindikalista nézetek felülvizsgálatát és gyökeres megváltoztatását, de tény, hogy erre akkor került sor, amikor a felülvizsgálat szükségessége számára már nyilvánvaló volt. S miután ezt tudta, ennek szükségességét nyilvánosan is leszögezte, ez foglalkoztatta, tehát bizonyosra vehető, hogy valamelyest készült is rá.

A Nagy Október hatása

A Nagy Októberi Szocialista Forradalom győzelme — amely a gyakorlatban eldöntötte egyebek mellett a *bolsevikok és mensevikok közötti hosszú politikai küzdelmet* is — Szabó Ervinben mély rokonszenvet keltett. A forradalom, amely megrengette a világot és létrehozta a hatalmas Oroszországban a föld első munkás-paraszt államát, Szabó Ervin életének legnagyobb eseménye lehetett. A burzsoázia uralmát és kizsákmányoláson alapuló rendszerét megdöntő munkáshatalom született, amely a véráztatta Euró-

A Szabó Ervin munkásságáról rendezett tudományos emlékülésen elhangzott megnyitó beszéd.

pában magasra emelte a világforradalom lobogóját.

Az oroszországi események kétségtelenül hozzájárultak vagy éppen séggyel döntően járultak hozzá Szabó Ervin felismeréséhez, hogy addigi nézetei felülvizsgálatra szorulnak. Erőfeszítéseit azonban ekkor, a forradalmi szocialisták segítése mellett — az elhatalmasodott betegséggel küzdve — arra fordította, hogy befejezze az 1848-as forradalomról szóló munkáját, amelyben elemezte az osztályok harcát a forradalomban; ő volt az első, aki ezt beható vizsgálat tárgyává tette.

Szemléletének gyökeres felülvizsgálatára — amelyhez a legnagyobb lökést az 1917-es Nagy Október mellett az 1918 október végi és különösen az 1919 márciusi forradalom adta volna — nem maradt ideje. 1918 szeptemberében elragadta a halál. Abban az időpontban, amikor a Nagy Októberi Szocialista Forradalom tapasztalatainak és az egész európai forradalmi mozgalom tapasztalatainak vizsgálata szélesre tárta volna előtte az utat a marxizmushoz s a kor legnagyobb marxistájának, Leninnek a tanaihoz. Alig múlt 41 éves, amikor korai halála véget vetett ennek a lehetőségnek.

Most, születésének 100. évfordulója alkalmával a munkásságának szentelt tudományos ülésszak megrendezésével is meghajtjuk a tisztelet zászlaját Szabó Ervin emlékére. S ezt nem a feltételezések alapján tesszük, hogy az 1918—1919-es forradalmakban eszmei és politikai fejlődése milyen irányú lehetett volna, ha élete nem szakad meg. Annak a *valóságos* tevékenységnek alapján tiszteljük emlékét, amelyet több mint másfél évtizeden át a szocialista mozgalomban és az ország szellemi életében kifejtett. Nem méltatlan eltussolásával annak, amit nézeteiben és tevékenységében hibásnak tartunk, hanem hibái ellenére is, tevékenységének egészéért tiszteljük. A szocializmus ügyének rendíthetetlen képviselőéért s jelentős elméleti munkásságáért, amellyel a szocializmus ügyét kívánta előbbre vinni. Marx és Engels válogatott műveinek megjelentetéséért, a radikális értelmiség eszmei és politikai fejlesztése érdekében kifejtett erőfeszítéseiért, a közművelődésben végzett úttörő munkásságáért s azért a segítségért, amit személyiségének súlyával és tanácsaival a forradalmi szocialistáknak a legnehezebb harci körülmények közepette nyújtott.